

Akademik Matija Murko
(fotografija: spletna stran SAZU)

*Slovenska akademija znanosti in umetnosti,
II. razred za filološke in literarne vede,
Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana*

Mednarodni simpozij

***MATIJA MURKO –
SLOVANSKI FILOLOG
V NAJŠIRŠEM POMENU
BESEDE***

Uredil: Marko Jesenšek

Ljubljana, 3. in 4. junij 2019

SAZU, Akademijska dvorana

Mednarodni simpozij

Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede

Matija Murko (1861–1952) je na področju slovanske literarne in kulturne zgodovine, slovstvene folkloristike, etnologije, jezikoslovja in nasploh slavistike podiral politične meje in opozarjal na enoten evropski prostor. Uveljavil se je kot zadnji slovanski filolog v najširšem pomenu besede in je bil živa vez med različnimi evropskimi jeziki, literaturami in kulturami ter povezovalc vsega slovanskega – v znanosti in visokem šolstvu tudi predhodnik enotnega slovanskega (in evropskega) univerzitetnega prostora in napovedovalec združene Evrope. Široko področje znanstvenega dela slavista Matija Murka in ponovno zanimanje za nacionalne kulture in povezovanje regij v Evropski zvezi, v Murkovem primeru najširše slovanske, je dovolj tehten razlog za organizacijo znanstvenega simpozija, na katerem triindvajset jezikoslovcev, literarnih zgodovinarjev, etnologov, muzikologov in drugih strokovnjakov s področja humanistike in družboslovja predstavlja svoja razmišljanja o slovanstvu v preteklosti in danes in jih ponovno sooča z znanstveno mislijo Matija Murka:

»Matija Murko, slavist, primerjalni slovstveni zgodovinar in etnograf, se je rodil na Drstelji v fari Sv. Urbana pri Ptuj 10. februarja 1861. Ljudsko šolo je obiskoval doma in na Ptuj, nižjo gimnazijo na Ptuj 1872–6, višjo v Mariboru 1876–80. 1880 je odšel na dunajsko univerzo, kjer je poslušal E. Schmidta, R. Heinzela in Miklošiča ter bil na podlagi disertacije *Über das Adams glossar (Das 11. Buch des Summarium Heinrichi)*. 1886 sub auspiciis imperatoris promoviran iz germanistike kot glavnega, slavistike pa kot stranskega predmeta, a se je kmalu popolnoma posvetil slavistiki. S štipendijo dunajske univerze je 1887 odšel v Rusijo, kjer je preživel eno leto in pol, v Petrogradu poslušal A. N. Veselovskega, O. Millera, Nezelenova, P. O. Morozova in delal v moskovskih bibliotekah; njegov študij je veljal v prvi vrsti starejši ruski književnosti, vendar pa je z enakim zanimanjem zasledoval tudi sočasno rusko življenje. Po vrnitvi iz Rusije je na priporočilo prosvetnega ministra Gautscha postal pri ministrstvu za zunanje zadeve poročevalec o slovanskih listih. Tako se je do dobra seznanil z vsemi slovanskimi jeziki, a tudi z razmerami po slovanskih deželah. Obenem je 1892–6 predaval slovenščino na terezijanski akademiji, na zavodu za vzhodne jezike 1891–9 ruščino, na konzularni akademiji pa 1896–1902 imel stolico ruščine. Leta 1897 se je na dunajski univerzi habilitiral za slovansko filologijo in imel nastopno predavanje *Die ersten Schritte des russischen Romans* (Wiener Zg 1897, št. 6, 7; slov. prevod LZ 1897, 151–5, 207–12). 11. apr. 1902 je postal kot Krekov naslednik redni prof. slovanske filol. in vodja seminarja za slavistiko na univ. v Gradcu, 22. jan. 1917 profesor slavistike v Leipzigu; po prevratu je bil

imenovan za profesorja slavistike na univerzi v Zagrebu, a se je rajši odločil za novo ustanovljeno stolico za južnoslovanske jezike in književnosti na Karlovi univerzi v Pragi (imenovan 22. julija 1920), kjer je bil v izredni meri udeležen ob novi organizaciji slavističnega študija.

Njegovo življenjsko delo obsega čisto lingvistiko in filologijo v najširšem pomenu besede: slovstveno zgodovino (narodno in primerjalno), kulturno in politično zgodovino, etnografijo. Kot znanstvenik ni »nikoli živel v preteklosti, ampak vedno za sedanjost in bodočnost« (ČZN 1933, 67), kar ga je nujno privedlo v publicistiko. Piše slov., srbsko-hrv., češko, nemško in francosko. Kot znanstvenik je pojmoval filologijo v najširšem pomenu besede, a ni maral ostati »kabinetni učenjak«, ampak je v znanosti vedno gledal tvoren element sočasnega narodovega življenja. To mu je nakopalo pogosta, večkrat zelo ostra nasprotstva od strani pretežno filološko orientiranih slavistov.«

(Joža Glonar: Murko, Matija, akademik (1861–1952). *Slovenski biografski leksikon*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi380810/> Dostop 3. 5. 2019).

Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Akademijška dvorana

Novi trg 3, 1000 Ljubljana

3. in 4. junij 2019

3. junij 2019

- 9.30–10.00 Odprtje simpozija in pozdravni govori
- 10.00–10.20 **Marko Snoj:** O priimku *Murko*
- 10.20–10.40 **Kajetan Gantar:** Odmevi Murkovih raziskav v homeroslovju
- 10.40–11.00 **Igor Grdina:** Matija Murko, poslednji romantik v znanosti?
- 11.00–11.20 *Razprava*
- 11.20–11.40 *Odmor*
- 11.40–12.00 **Andreas Golob:** Forschung und Lehre in Graz. Zur Formierung wissenschaftlicher Leitthemen in Matija Murkos *Oeuvre*
- 12.00–12.20 **Gerhard Neweklowsky:** Mathias Murko als Student der Germanistik und Slavistik an der Universität Wien
- 12.20–12.40 **Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka:** Matija Murko v souvislostech mezinárodní slavistiky
- 12.40–13.00 *Razprava*
- 13.00–15.00 *Kosilo*
- 15.00–15.20 **Ivana Eterović:** Hrvatsko glagoljaštvo u djelu Matije Murka
- 15.20–15.40 **Vincenc Rajšp:** Matija Murko o reformaciji in protireformaciji pri Južnih Slovanih
- 15.40–16.00 **Alojz Jembrih:** Održivost nekih teza u Murkovej knjizi (1927) danas?
- 16.00–16.20 *Razprava*
- 16.20–16.40 *Odmor*
- 16.40–17.00 **Marko Jesenšek:** Murkova pisma Jagiću (1887–1923)
- 17.00–17.20 **Libor Pavera:** Nad memoáry Matija / Mathiase / Matyáše Murka
- 17.20–18.00 **Mihaela Koletnik:** Narečno besedje iz pomenskega polja *sadovnjak* v Murkovem drsteljskem govoru
- 18.00–18.20 *Razprava*

4. junij 2019

- 10.00–10.20 **Ingrid Slavec Gradišnik:** Murko med domom in svetom
10.20–10.40 **Drago Kunej:** Terenska zvočna snemanja Matije Murka
10.40–11.00 **Jože Hudales:** Matija Murko in slovenski muzej
- 11.00–11.20 *Razprava*
11.20–11.40 *Odmor*
- 11.40–12.00 **Novica Vujović:** Doprinos Matija Murka proučavanju crnogorske usmene epike
12.00–12.20 **Herta Maurer-Laussegger:** Južnoslovanski kulturni prostor in Murkovo delo o zgodovini običajne hiše južnih Slovanov *Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen*
12.20–12.40 **Alenka Jensterle Doležal:** Murkove literarnozgodovinske raziskave v praškem obdobju
- 12.40–13.00 *Razprava*
13.00–14.30 *Kosilo*
- 14.30–14.50 **Marjetka Golež Kaučič:** Matija Murko med slovenskim in južnoslovanskim ljudskim pesemskim izročilom
14.50–15.10 **Blaž Zabel:** Matija Murko, predhodnik Milmana Parrya?
- 15.10–15.30 *Odmor*
15.30–15.50 **Andreja Žele:** Murkov jezikoslovni delež pri aktualnih vprašanjih slovenske skladnje
15.50–16.10 **Hotimir Tivadar:** Slovensko, jugoslovansko in slovansko danes in nekoč – med lokalnim, državnim in globalnim
16.10–16.30 **Marija Stanonik:** Epilog in memoriam Matija Murko
16.30–17.00 *Razprava in zaključek simpozija*

OD KOD PRIIMEK *MURKO*?

Marko Snoj, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 4, SI 1000 Ljubljana,
Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana, marko.snoj@zrc-sazu.si

Izvorno štajerski priimek *Murko* je hipokoristik s pripono *-ko*, ki jo imajo mnogi, predvsem vzhodnoslovenski priimki, npr. *Cvetko*, *Zorko*, *Dajnko*, *Ivanjko*, *Martinko*, *Mohorko*. Ista pripona je v rabi tudi pri hipokorističnih skrajšavah dvočlenskih slovanskih rojstnih imen, npr. *Stanko* iz *Stanislav* in *Mirko* iz *Miroslav*. Največ priimkov na *-ko* je tvorjeno iz osebnih imen, bodisi predkrščanskih, npr. *Cvetko*, *Zorko*, pa tudi že krščanskih, npr. *Dajnko*, *Ivanjko*, *Martinko*, *Mohorko*, *Janko*. Sicer maloštevilen, vendar vpadljiv del priimkov s to pripono je tvorjen iz barvnih pridevnikov. Prvi nosilec priimka, pravzaprav vzdevka *Črnko* je bil verjetno temnejše polti, *Belko* pa so klicali človeka z razmeroma svetlo poltjo; *Zelenko* je bil verjetno bolj blede, tako tudi *Sivko* in iz samostalniške osnove *Pepelko*. V tem kontekstu lahko vidimo tudi priimek *Murko*. Pleteršnik navaja pridevnik *mur* v pomenu »črn«, ki ima vzporednice v vzhodnoslovanskih jezikih in je, sodeč po vzporednici v grškem ἀμαυρός »temen, mračen, slabo viden, nerazločen, temačen«, praindoevropskega izvora. Priimka *Murko* in *Murin* (z različicama *Murn* in *Muren*, nastalima po vokalni redukciji) sta torej prvotno označevala človeka temne polti, nasprotno pa sta enako tvorjena priimka iz antonimne osnove *Belin* in *Belko* prvotno označevala človeka svetle polti.

ODMEVI MURKOVIH RAZISKAV V HOMEROSLOVJU

Kajetan Gantar, Slovenska akademija znanosti in umetnosti,
Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana, kajetan.gantar@siol.net

Vrsta naših uglednih slavistov (Kopitar, Miklošič, Pleteršnik) je v 19. stoletju v svojih objavah opozarjala na presenetljive vzporednice med Homerjem ter srbskimi in hrvaškimi epskimi rapsodijami. Vendar pa noben njihov prispevek ni zbudil toliko pozornosti kot Murkova potovanja in terenske raziskave v letih 1909, 1912–13, 1924, 1930–31 in objave, ki so nastale kot rezultat teh potovanj in raziskav. Z njimi je Murko položil temelje eni najodmevnejših smeri sodobnega homeroslovja, teoriji t. i. *oral poetry*, katere poglobljena predstavnika sta ameriška učenjaka Milman Parry in A. B. Lord, ki v svojih objavah priznavata Matiji Murku vlogo predhodnika in pionirja, saj sta v letih 1933–35 skoraj dobesedno hodila po sledovih njegovih raziskovanj in v bistvu teoretično nadgradila Murkovo pionirsko delo. Seveda sta imela v ta namen na voljo veliko več denarnih sredstev in modernejše, tehnično izpopolnjene aparature, s čimer sta v marsičem izpopolnila nekatere vrzeli v Murkovih raziskavah, zlasti npr. glede pevnega značaja in glasbene spremljave guslarskih rapsodij, kar je tudi Murko sam avtokritično (včasih skoraj z nekako ironijo) priznaval kot veliko pomanjkljivost v svoji izobrazbi.

Svojevrsten paradoks je, da se je ravno Matija Murko, ki v svojih *Spominih* piše, kako ga je v gimnaziji – v nasprotju z velikimi pričakovanji – Homer pravzaprav razočaral, z odmevnimi rezultati svojih raziskav v standardnih priročnikih v opombi pod črto znašel na prvih straneh grške literarne zgodovine.

MATIJA MURKO – POSLEDNJI ROMANTIK STROKE? (MURKO IN MIKLOŠIČ)

Igor Grdina, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana,
Alma Mater Europaea-ISHI, Kardeljeva ploščad 1, SI 1000 Ljubljana, igor.grdina@zrc-sazu.si

V knjigi svojih spominov, ki je leta 1949 izšla v češčini, leta 1951 pa v slovenskem jeziku, je Matija Murko spregovoril o razliki med Miklošičevim in svojim pristopom k znanstveni problematiki in raziskovalnemu delu. Za starejšega rojaka, pri katerem je študiral, je menil, da je dovolj tipičen predstavnik romantičnega gibanja, kakršnega je v slavistiki na Slovenskem ter v sosednjih predelih uveljavil Jernej Kopitar.

Toda pri Murkovem opisu Miklošičevega načina dela se izkaže, da oče primerjalnega slovanskega jezikoslovja ni deloval v takšnem duhu, temveč strogo filološko, razloge za to, da je Miklošičev opus tak, kakršen je, pa je najdeval tudi v zavezanosti preučevanju »kulturnih pojavov«, kar dejansko pomeni kulturne zgodovine. Pri tem je Miklošič zagovarjal odsotnost potrebe po estetskih presojah del iz dobe, ko estetika še ni bila konstituirana kot posebna veja filozofije. Prav tako je pomembno, da je Miklošič civilizacijo razumel kot »sad dela vseh narodov«, ne kot manifestacijo duha tega ali onega naroda. O svojem profesorju je Murko nazadnje zapisal: »Miklošič je bil čist učenjak po vzgledu starih učenjakov; šlo mu je le za znanstveno nepristransko ugotovitev zgodovinskega razvoja, ni pa pripisoval takim znanstvenim resnicam pomena za sedanje življenje; to nam je razlagal npr. tako, da vprašanja Cirila in Metoda niso pomembna za današnje čase.«

Zdi se, da Murkova sumarna oznaka Miklošiča izhaja iz preučevanja mladih let slednjega, pa tudi iz opažanja, da so dela velikega rojaka ohranila trajno vrednost predvsem zaradi zbranega gradiva. S tem pa se po vsej širini zastavlja vprašanje Murkovega razumevanja romantike in koncepcij znanosti. Murkov pogled nanje je razvojen oziroma genealoški – ali celo genetski. Murko je že v predgovoru k slovenski izdaji svojih spominov izrazil željo, da bi prihodnji rodovi prekosili njegove dosežke, to pa bi imelo pomen za celotno narodno življenje njegovih slovenskih rojakov. Takšno pojmovanje znanosti je vsekakor marsikaj dolgovalo romantiki, medtem ko se opis, ki ga je posvetil Miklošičevi, v mnogočem sklada s »idealnim tipom« pozitivistično naravnane znanosti.

FORSCHUNG UND LEHRE IN GRAZ. ZUR FORMIERUNG WISSENSCHAFTLICHER LEITTHEMEN IN MATIJA MURKOS OEUUVRE

Andreas Golob, Karl-Franzens-Universität Graz, Institut für Geschichte,
Attemsgasse 8/III, A 8010 Graz, an.golob@uni-graz.at

Matija Murko erlebte an der Karl-Franzens-Universität Graz als ordentlicher Professor für slawische Philologie im umfassenden Sinn des Faches prägende Jahre. Die Universitäten der Habsburgermonarchie glichen um 1900 Laboratorien, in denen kreative sowie transdisziplinäre Ansätze zur Begründung neuer Forschungsrichtungen führten. In den Geisteswissenschaften gehörte unter anderem die Zeitschrift *Wörter und Sachen* zu den Speerspitzen dieser Entwicklung. Vom Indogermanisten Rudolf Meringer (1859-1931) begründet, stellte sie ein Forum für alle an der Universität Graz vertretenen Sprachwissenschaften dar. Matija Murko spielte in diesem Zusammenhang als Mitherausgeber eine führende Rolle und nahm das Konzept des Mastermind Meringer wie kaum ein anderer Kollege in der ganzen Band- und Tragweite auf. Eine Analyse der Beiträge des Slawisten in *Wörter und Sachen* wird dies veranschaulichen. Ein weiterer Schwerpunkt konzentriert sich auf Murkos Forschungen in Bosnien, wo seit der Okkupation ein wesentliches Operationsgebiet habsburgischer wissenschaftlicher Bestrebungen eröffnet worden war. Hier tritt Murko als Literaturwissenschaftler hervor, der sich intensiv, und mit dem damals modernsten technischen Equipment, gefördert von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, mit der südslawischen Heldenepik auseinandersetzte. Die Repräsentation dieser beiden Leitlinien in Murkos Lehre veranschaulicht in weiterer Folge, wie Murko danach trachtete, sein Wissen und seine Methoden an die nachfolgende Studierendengeneration weiterzugeben. Erhaltene Lehramtsakten sowie jüngst vom Universitätsarchiv Graz unter der Leitung Alois Kernbauers online zugänglich gemachte Doktoratsakten und Dissertationen ermöglichen diese Einblicke. Abschließend soll auch noch Murkos Wirken als kritischer Intellektueller im Dienste der Völkerverständigung schlaglichtartig beleuchtet werden.

MATHIAS MURKO ALS STUDENT DER GERMANISTIK UND SLAVISTIK AN DER UNIVERSITÄT WIEN

Gerhard Neweklowsky, Mendegasse 15, A 9073 Klagenfurt/Celovec, Universität Wien,
Institut für Slawistik, Spitalgasse 2-4, Hof 3, A 1090 Wien, gerhard.neweklowsky@aau.at

Der bedeutende Slavist Mathias Murko studierte zwischen 1880 und 1887 an der Universität Wien Germanistik und Slavistik. Die Voraussetzungen für seine spätere internationale Karriere erwarb er bei Miklosich und Jagić in Wien. Wir wollen in diesem Beitrag versuchen, Murkos Studienweg in Wien nachzuzeichnen. Als Quellen dafür dienen: 1) seine Erinnerungen (1949, 1951), 2) sein Personalakt an der Universität Wien (im Archiv der Universität), 3) die Vorlesungsverzeichnisse der Universität Wien 1880-1887.

Das Nationale (Studienbuch, Index) gibt Auskunft über persönliche Verhältnisse des Studenten (Stipendien, Adressen u.a.) sowie über die von ihm belegten Vorlesungen und Übungen an der Universität. Murko studierte Germanistik bei Heinzel, bei dem er auch seine Dissertation schrieb und bei Erich Schmidt. Als Thema gab ihm Heinzel ein mittelhochdeutsches Glossar (das Adamglossar) zur Untersuchung; Schmidt weckte ihn in der Liebe zur Literaturwissenschaft, woraus später Murkos Habilitationsschrift entstand. Weitere Germanisten, die Murko hörte, waren Seemüller und Minor. In der Slavistik hörte Murko alle Vorlesungen und Übungen Miklosichs bis zu dessen Emeritierung, und in seinem letzten Studienjahr Miklosichs Nachfolger Vatroslav Jagić. Weitere Dozenten der Slavistik waren der Ruthene Smal'-Stockyj und der Pole Leciejewski. Neben den beiden Hauptfächern nahm der Unterricht in den klassischen Sprachen relativ breiten Raum ein. So belegte Murko lateinische und griechische Kollegien bei den Professoren Schenkl, Gitlbauer, Gomperz, Hartel und anderen. Ab dem dritten Semester begann sich Murko auch für andere linguistische Themen zu interessieren. Er hörte Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen bei Friedrich Müller, Sanskrit bei Bühler, Gotisch und Litauisch bei Meringer. Dazu kamen Vorlesungen aus Philosophie bei Brentano und Zimmermann und Kunstgeschichte bei Thausing und Eitelberger. Nach der Promotion machte sich Murko an die Vorbereitung der Lehramtsprüfungen aus Deutsch und Slovenisch. Für Deutsch wurde seine Dissertation angerechnet und für Slowenisch schrieb er als Hausarbeit "Die Enklitika im Slovenischen". Die mündlichen Prüfungen legte er allerdings nicht mehr ab, da er nicht Gymnasialprofessor werden, sondern sich der wissenschaftlichen Laufbahn widmen wollte.

MATIJA MURKO V SOUVISLOSTECH MEZINÁRODNÍ SLAVISTIKY

Ivo Pospíšil, Masarykova univerzita, Centrum filologicko-areálových studií, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky,

Gorkého 63/14, CZ 602 00 Brno, Ivo.Pospisil@phil.muni.cz

Miloš Zelenka, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Oddělení českého jazyka a literatury,

Katedra slovanských jazyků a literatur, Dukelská 9, CZ 371 15 České Budějovice, zelenka@pf.jcu.cz

Dílo Matiji Murka (1861-1952) jako Jagićova nástupce ztělesnilo peripetie a uzlové momenty nejen české, slovinské, ale i evropské slavistiky. Zájem literární historiografie o tuto osobnost ovlivnilo několik faktorů: 1. svými současníky oceňovaná tematická všestrannost, metodická komplexnost a praktické prosazování slovanské vzájemnosti na přelomu 19. a 20. století bylo chápáno již v meziválečném období jako obrozenský relikv; 2. metodické zakotvení v pozitivistické tradici kulturně historické a filologické školy Murka údajně vzdalovalo od metodologického novátorství a moderních vědeckých –ismů jako např. strukturalismus, fenomenologie, psychologismus apod.; 3. důraz na záležitosti organizační a kulturně politické (Slovanský ústav, Slavia, propagace jugoslavismu apod.) směřovalo do oblasti praktické a utilitárně koncipované slavistiky, která i v době přirozené parcializace měla zachovat oborovou jednotu (jazyk, literatura, folklor apod.). Zatímco v meziválečném období Murkova osobnost se stala symbolem institucionálního rozmachu české slavistiky, v 50. a 60. letech 20. století upadla do hlubokého zapomnutí. Do roku 1989 vznikaly pouze ojediněle dílčí studie německých, českých a slovinských slavistů. Renesance začala až koncem 20. století s úsilím o obnovení Slovanského ústavu, jehož byl Murko druhým předsedou (*Zbornik slavističnega društva Slovenije 12. Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost*, ed. M. Jesenšek, Ljubljana 2002; *Murkova epoka slovanské filologie*, ed. M. Zelenka, Praha 2003; *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*, eds. I. Pospíšil – M. Zelenka, Brno 2005), kdy se objevily první monotematické sborníky komplexně mapující Murkovo dílo a život. Dodnes však absentuje kritická edice korespondence a vybraných studií, pozornost by si zasloužila zejména monografie *Deutsche Einflüsse...* (Graz 1897) originálně upozorňující na česko-německý kontext domácího národního obrození.

Murko v podstatě pokryl řadu zdánlivě odlehlých oblastí: jedna, jak řečeno, se pohyboval v celé sféře tradiční filologie, a jeho dílo tak poskytuje podněty i k dnešním úvahám o „nové filologii“, neboť vytvářel nedílné sepětí jazykovědy a literární vědy, takto jako žák Alexandra Veselovského budoval folkloristickou komparatistiku, ale na počátku také teorii románu, zejména ruského, i komparatistiku kulturních epoch (reformace, protireformace, romantismus) směřovou, volně se pohyboval v slovanském i neslovanském literárním světě.

Autoři příspěvku ukazují také na působení Matiji Murka na českou literární vědu. Jeho recepce byla snazší, neboť byl člověkem německého jazyka a kultury, ale současně citlivě chápal složitost slovansko-německých vztahů; byl zaujat ruskou inspirací (Alexandr Veselovskij) a vytvářel v českém prostředí tichou vývojovou metodologickou alternativu populárnímu funkcionalismu. To zanechalo

své pozitivní stopy i v období po roce 1945 a 1948. Vycházejí z toho, že Murko měl pro české prostředí asi ještě větší význam než pro rakouské, německé nebo slovinské: je to dáno délkou jeho působení i postavením, které zde měl. Zanechal tu výrazné stopy nejen svou vlastní činností, ale i tím, že inspiroval další badatele, kteří se pokládali za jeho žáky. V spekulativních vědách, k nimž literární věda anebo ještě spíše literární historie patří, se někdy ukazuje, že již jakoby překonaná myšlenková koncepce, často i stereotypy, mohou v jiné souvislosti nabýt nového, inspirativního významu.

MATIJA MURKO IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL SLAVONIC STUDIES

Ivo Pospíšil (Brno), Masaryk University, Centre for Philological-Area Studies Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Gorkého 63/14, CZ 602 00 Brno, Ivo.Pospisil@phil.muni.cz

Miloš Zelenka, University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Czech Studies, Dukelská 9, CZ 371 15 České Budějovice, zelenka@pf.jcu.cz

The authors of the present study demonstrate the role of Matija Murko in the context of international Slavonic studies, especially his influence upon Czech literary criticism. His reception was easier because he was a man of German language and culture, but at the same time sensitively understood the complicatedness of Slavonic-German relations; he was interested in Russian inspiration (Alexander Veselovsky) creating in the Czech environment a silent developmental methodological alternative to more popular functionalism. This left its positive vestiges even in the period after 1945 and 1948. His activity covered the comparative folklore studies as well as the theory and history of the novel, especially of the Russian one, the comparative conception of cultural epochs (Reformation, Counter-Reformation, Romanticism) trying to preserve the unity of philology as such. The present contribution also manifests the contemporary Czech attitudes towards Musko's creations including the new volumes of studies.

HRVATSKO GLAGOLJAŠTVO U DJELU MATIJE MURKA

Ivana Eterović, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku,
Ivana Lučića 3, HR 10000 Zagreb, isankovi@ffzg.hr

U bogatoj bibliografiji slovenskoga filologa, književnoga povjesničara i etnografa Matije Murka (1861.–1952.) važno mjesto zauzimaju prilozi o južnoslavenskim narodima i njihovim jezicima, književnostima i običajima, među kojima nalazimo i one vezane za hrvatsko glagoljaštvo. Najvažniji su takvi prilozi sadržani u djelima *Die slawische Liturgie an der Adria* (1905), *Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen* (1908), *Die südslavischen Litteraturen* (1908), *Nekoliko reči o jeziku srpsko-hrvatskih protestantskih knjiga* (1925) i *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (1927).

Murkov pregled povijesti hrvatske pismenosti obuhvaća razdoblje srednjega i ranoga novog vijeka, polazeći od prvih susreta Hrvata s ćirilometodskim djelom i dvaju pisama na kojima se hrvatska književnost ostvarivala u početnome periodu te najvažnijim spomenicima toga razdoblja, a zatim nastavlja opsežnijim opisom književne produkcije tzv. zlatnoga doba hrvatskoga glagoljaštva (14. i 15. stoljeće) uz prikaz najvažnijih tekstova prema žanrovima, završavajući svoj pregled 16. stoljećem, u kojemu njegovu pažnju posebno zaokuplja djelo hrvatskih protestanata. Ovom se prilikom pobliže predstavljaju i vrednuju upravo prilozi o hrvatskome glagoljaštvu, koji nisu pretjerano opsežan, ali su ipak važan dio njegova bogata opusa.

MATIJA MURKO O REFORMACIJI IN PROTIREFORMACIJI PRI SLOVENCIH IN JUŽNIH SLOVANIH

Vincenc Rajšp, Slowenisches Institut in Wien/Slovenski inštitut na Dunaju,
Hanuschgasse 3, A 1046 1010 Wien, vincenc@rajsp.si

V prispevku je prikazan pomen znanstvenega doprinosa Matije Murka k poznavanju obdobja in jezikovnih ter civilizacijskih dosežkov reformacije in protireformacije pri Slovencih in južnih Slovanih na osnovi Murkove študije *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Murka je zanimal nastanek knjižnih jezikov, in sicer je za Slovence pri tem pomembno delo slovenskih reformatorjev v 16. stoletju, za nastanek hrvaškega knjižnega jezika pa delo jezuita Bartola Kašića in drugi iz časa protireformacije.

Murko je v razpravi pokazal veliko znanja ter obširno poznavanje in čutenje obravnavanega slovenskega in južnoslovanskega prostora, zelo dobro pa je poznal dogajanja v obdobju reformacije, predvsem v ožjem prostoru nemškega protestantizma.

ODRŽIVOST NEKIH TEZA U MURKOVOJ KNJIZI (1927) DANAS?

Alojz Jembrih, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji,
Borogajska cesta 83d, HRT 10 000 Zagreb, ajembrih@hrstud.hr

U referatu je riječ o tezama u Murkovoј knjizi: *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (1927). Iako je knjiga, u vrijeme kada je tiskana, slovila kao sinteza toga što joj naslov sugerira, danas nakon 92 godine valja neke autorove postavke, iznova preispitati. Stoga se u referatu posvećuje pozornost: Bučićevim djelima tiskanim navodno u Nedelišću?, „prijenosu“ tiskare iz Nedelišća u Varaždin? kao i *Postili* (1568) Antuna Dalmatina i Stipana Konzula tiskanoj u Regensburgu kao „predlošku“ Vramčevoj *Postili* (1586)?

MURKOVA PISMA JAGIĆU (1887–1923)

Marko Jesenšek, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor,
Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana, marko@jesensek.si

Med pripravi na Murkov simpozij me je profesor Alojz Jembrih opozoril, da v Narodni in univerzitetni knjižnici v Zagrebu (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, NSK) hranijo korespondenco med Matijem Murkom in Vatroslavom Jagićem, ki je širši javnosti še neznana: »No, svračam vam pozornost da u Nacionalnoj i sveuč. knjižnici u Zagrebu imaju na mikrofilmu Murkova pisma V. Jagiću (njih 55 tu su i razglednice). Uglavnom je pisao Murko na slovenskom, mislim da su dva pisma na njemačkom jeziku. Bilo bi dobro kada biste si ta pisma dali kopirati na papir i da ih netko od slovenista obradi.«

V dopisovanju z Jagićem spremljamo Murkovo strokovno pot, ki se je začela na študijskem izpopolnjevanju v Rusiji (dopisi iz Peterburga, Moskve in Lvova) in po vrnitvi na Dunaju z delom za Jagićev *Archiv*, nadaljevala pa z njegovo profesuro (privatni docent za slovansko filologijo) na Dunaju (1897), v Gradcu, kjer je nasledil Kreka (1902), za kratek čas v Leipzigu (1917) in po letu 1920 v Pragi; nekaj posameznih dopisov je še iz Sevastopola (Krim), Benešova (grad Konopište), Zagreba, Djakovega, Bleda in s Triglava (avgust 1907).

V NSK-ju (signatura: R 4610b fascikel *Murko Jagiću*) je ohranjenih enainštirideset pisem in štirinajst dopisnic, ki jih je Murko pisal Jagiću skoraj dosledno v slovenščini; le dve pismi sta v nemščini, ena dopisnica pa v hrvaščini. Dopisovanje se začne leta 1887, ko se je Murko kot štipendist dunajske univerze izpopolnjeval v Rusiji (St. Peterburg, 22. okt. 1887) in se zaključi tik pred Jagićevo smrtjo (Praga, 12. 7. 1923).

Murko je prvo pismo iz Peterburga verjetno napisal prav Jagiću (»Da se ne bo preveč gradiva nabralo, pišem Vam že danes.«), in sicer mu je poročal o razmerah na peterburški univerzi, zaključil pa ga je s pozdravi svojima dunajskima profesorjema slavistike in germanistike Miklošiču in Heinzlu in napovedjo, da bo kmalu pisal tudi njima (»Klanjaje se g. Miklošiču in g. Heinzlu, kterima bom še pisal...«).

Murko je poslal zadnje pismo (Praga, 12. 7. 1923) Jagiću slab mesec pred njegovo smrtjo. Od slavista in klasičnega filologa Milana Rešetarja, Jagićeva naslednika na dunajski univerzi in profesorja na zagrebški univerzi, je izvedel, da je bil Jagić težko bolan, a je ozdravel: »Čestitam Vam od vsega srca, da ste tudi v 85. letu tako bolezen srečno prestali, in želim Vam, da se skoro popolnoma popravite.« Jagića je povabil, naj še enkrat obišče Prago in

napovedal, da se bo jeseni oglasil pri njem na Dunaju: »Jaz se hočem okoli 1. sept. vrnil iz domovine čez Dunaj in Vas pri tej priliki obiskati, da se pogovorimo, kedaj in kako bi Vi mogli potovati v Pragu. Do tega srečanja ni prišlo, saj je Jagić po zapletih s pljučnico nenadoma umrl. Murko je za Jagićevo smrt verjetno izvedel v Varaždinskih Toplicah, na kar kaže zaključek zadnjega pisma: »Jaz odhajam danes v Celje, 19. pa pojdem v Varaždinske Toplice za kake 3 tedne. Tako bom videl enkrat bliže tudi Vaš Varaždin, katerega sem smo iz daljine gledal že od mladih let.«

NAD MEMOÁRY MATIJA / MATHIASE / MATYÁŠE MURKA

Libor Pavera, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Katedra Studiów Środkowoeuropejskich,
ul. Willowa 2, PL 43-309 Bielsko-Biala, lpavera@seznam.cz

Slavista a komparatista Matija / Mathias/ Matyáš / Murko, pracující v několika filologických oborech a publikující své práce nejčastěji v němčině a ve francouzštině, po sobě zanechal rovněž biograficko-bibliografickou stopu. Jde nám o paměti (memoáry), které tiskem vyšly v roce 1949 v Praze v nakladatelství Fr. Borový a za redakce Stanislava Petíry, tedy ještě před Murkovou smrtí (narozen 10. února 1861, zemřel 11. února 1952). Murko nyní ve světové vědě platí za znalce slavistiky, zejména "homérské otázky" v slovanských literaturách (folklor a epika Slovanů) a za vynikajícího sběratele epiky u jižních Slovanů (spolu s Friedrichem Wilhelmem Radloffem, o generaci starším nežli Murko). Jeho paměti mají charakter spíše biograficko-bibliografický. Murko v pamětech prochází vcelku lineárně svým životem a některé uzlové body ze života osobního, a zejména potom vědeckého nasvětluje více. Jde o svého druhu nejen materiál pamětnický *sui generis*, ale je to svébytná reflexe svých starších prací, jejich dopovězení, (re)interpretace a zařazení do časového kontextu. Věda a výsledky vědeckého bádání nejsou konečné, vše je v pohybu, vše se mění s přicházejícími novými prameny, ale i s ohledem na nové metodologie, na časovost přístupu k materiálu i s ohledem na badatelské osobnosti: lze tedy v pamětech vidět jistý korektiv vlastního vědeckého usilování M. Murka. Murko byl osobností známou v mnoha zemích. Nejenom v zemích slovanských. Zejména proto, že výsledky své vědecké práce publikoval ve "velkých" jazycích, za což byl ve své době v zahraničí rovněž oceňován; jeho práce rezonovaly mimo slovanský svět a staly se ve světě známými (zvláště práce o epice). V meziválečném Československu zastával (po L. Niederlem) funkci ředitele Slovanského ústavu (druhého ředitele v pořadí po vzniku instituce).

Lze vidět a rozpoznat v pamětech nějakou filozofii dějin či vlastní filozofii Murkovu a jeho snažení na poli slavistiky v době závěru habsburského mocnářství a vzniku tzv. nástupnických států? Jde jen o sled dat a událostí, které jsou propojeny osobou Murkovou, nebo jde o širěji pojatý výklad života na předělu XIX. a v první polovině XX. století? Paměti mají strukturu závislou na chronologii autorova života: osm částí tvoří v podstatě činnost spjatá s místy a městy jeho života a studijního nebo odborného působení: mládí na slovinském venkově, školy na Ptuji a v Mariboru, Vídeň, Rusko, habilitace ve Vídni, Štýrský Hradec, Lípisko a Praha (nejrozsáhlejší část pamětí). Na Murkovy paměti (memoáry) nahlíží autor s

využitím odborné literatury, zejména publikací a studií, které o pamětech a jiných vzpomínkových textech publikovali někteří slavisté (např. Vlastimil Válek).

NAREČNO BESEDJE IZ POMENSKEGA POLJA SADOVNJAK V MURKOVEM DRSTELJSKEM GOVORU

Mihaela Koletnik, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, mihaela.koletnik@um.si

Krajevni govor Drstelje, rojstnega kraja Matije Murka, slovenska dialektologija uvršča v prleško narečje, natančneje med zgornjoprleške govore. V prispevku se osredinjamo na drsteljsko narečno besedje za *sadovnjak*, ki je bilo pridobljeno z anketno metodo s pomočjo vprašalnice za sadovnjak, vrt in polje, ki jo je sestavila in leta 1994 v reviji Traditiones objavila Francka Benedik. Gradivo ki ga je mogoče razvrstiti v več ožjih tematskih skupin (poimenovanja zemljišč, kjer rase oz. se prideluje določena rastlina; poimenovanja drevesnih vrst, grmovnic, trajnic; poimenovanja samoraslih rastlin; poimenovanja neužitnih delov rastlin; poimenovanja sadežev; poimenovanja izdelkov, pripravljenih iz sadja; razno (opravila, pripomočki za delo idr.)), prikazujemo v luči njegovih strukturnih, etimoloških in besedotvornih značilnosti. Ugotavljamo, da največji delež leksike predstavlja enobesedno netvorjeno besedje (37 iztočnic, od tega 23 prevzetih, npr. *drot*, *figa*, *klojec*, *marula*, *mošt*, *prunt*, *puta*, *ringlo*, *šnops*, *štam*, *trs*), sledi enobesedno tvorjeno besedje (33 iztočnic), nato pa sledijo večbesedna poimenovanja (13 iztočnic). Vse tvorjenke so nastale z besedotvornim postopkom izpeljave. Med izpeljankami prevladujejo samostalniške (30 iztočnic), redkejšje so glagolske (2 iztočnici) in pridevniške (1 iztočnica). Samostalniške izpeljanke, med katerimi je največ modifikacijskih, med navadnimi pa izpridevniških, ki jim sledijo izglagolske in izsamostalniške, so tvorjene s 16 različnimi obrazili (*klopot-ec*, *pajt-elj*, *mošnjič-ek*, *plav-iš*, *divj-ak*, *štingelj-c*; *pac-a*, *prd-lja*, *gor-ica*, *jedr-ca*, *divj-ača*, *lesn-ika*, *olj-ka*, *kosm-ulja*, *trop-ina*; *grozd-je*). Tako glagolski izpeljanki kot pridevniška izpeljanka so tvorjene samo s po enim obrazilom (*preš-ati*; *črv-iv*). Besednozveznih iztočnic je trinajst. Vse so iz zveze pridevnika s samostalnikom. Največ jih ima domače določilo in domače jedro (*črešnjev les*, *divja črešnja*, *slivova žganica*), pri čemer je lahko določilo izpeljano iz prevzete podstave (*figova dreva*, *prumančin les*), manj pa domače določilo in prevzeto jedro (*rdeči ribezelj*, *slivov šnops*).

Narečno besedje bo predstavljeno v obliki abecedno urejenih slovarskih sestavkov, ki bodo dokumentirali obstoj in pomenske značilnosti zbranih narečnih leksemov, primerjava z iztočnicami v prleških narečnih slovarjih in slovarjih slovenskega knjižnega jezika pa bo

osvetlila zgodovino pojavljanja posamezne besede, pomagala pri opredelitvi njene razširjenosti ter opozorila na morebitne pomenske razlike.

MATIJA MURKO MED DOMOM IN SVETOM

Ingrid Slavec Gradišnik, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si

V filološko znanstveno paradigmo 19. stoletja je bilo vgrajeno svetovljanstvo. Njeni veliki duhovi so ga ohranili tudi še v 20. stoletje ne glede na to, ali so bili germanisti, slavisti, romanisti. Z metodološkega in konceptualnega stališča se zdi, da je del etnološke kritike v filologiji najdeval bolj zaviralne kakor produktivne nastavke zaradi specifičnega prezentističnega interesa, ko je etnologija od 60. let prejšnjega stoletja precizirala razmerja med sodobno etnologijo in folkloristiko v okviru kritike narodopisne paradigme. V 19. stoletju pa, zlasti proti njegovemu koncu, ko so se disciplinarne podobe filoloških ved, pozneje osamosvojene v jezikoslovju, literarni zgodovini in narodopisju, šele zarisovale, so bile razmejitve med njimi težavne in, navsezadnje, nerelevantne. Dober zgled za to so npr. Krekov opus magnum in pa tudi delo Karla Štreklja in Matije Murka.

Matija Murko je bil s svojim širokim filološkim obzorjem in siceršnjim poznavanjem znanosti o človeku v takratni Evropi pravzaprav prvi slovenski filolog, ki je določneje – tudi slovenski javnosti – razmejil narodopisno, danes etnološko vedo, jo konceptualno in metodično zaokrožil. K temu je pripomoglo njegovo obsežno poznavanje takratne literature, predvsem pa tudi ambicij evropskih narodov, ki se od pomladi narodov niso osamosvajali le v političnem pogledu, temveč gradili in utrjevali tudi svoje polno narodovo kulturno in znanstveno življenje. Murkovo življenjsko pot so zaznamovala tudi nenehna potovanja, na katerih je reševal znanstvena vprašanja. Potovanja so srečevanja z drugačnostjo, s kulturnimi posebnostmi, a tudi sorodnostmi, ki jih je razkrival s terenskim delom. Videl jih je kot vrednote, ki morajo biti deležne znanstvenih obravnav. Njihov narodopisni del je mogel zarisati šele v primerjalnem kontekstu, da bi Slovence utemeljeno postavil na evropski zemljevid.

POMEN ZVOČNIH SNEMANJ MATIJE MURKA

Drago Kunej, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, drago.kunej@zrc-sazu.si

Matija Murko je pri terenskem raziskovanju ljudske epike pogosto uporabljal zvočno dokumentiranje. Bogata zbirka zvočnih posnetkov, nastalih med njegovimi potovanji po Balkanu po letu 1912, je danes shranjena v Phonogrammarchivu na Dunaju in v arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti v Zagrebu. Objavljena podrobna poročila s teh snemanj (1912, 1915) in obširna monografija *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike* (1951) še danes služijo kot vzor dokumentiranja in obdelave etnomuzikoloških terenskih raziskav z uporabo zvočnih snemanj ter dodatno vrednotijo ohranjene zvočne zapise. Rezultati njegovih terenskih potovanj pa so poleg znanstvenih spoznanj in obsežnih poročil tudi natančno in podrobno dokumentirane zvočne in fotografske zbirke. Na podlagi le-teh lahko precej dobro rekonstruiramo tehnične in praktične možnosti takratnih snemalnih naprav pri terenskem raziskovalnem delu, kar nam pomaga pri preučevanju in vrednotenju drugih folklorističnih in etnomuzikoloških zvočnih zbirk tistega časa.

Kljub temu da so bile Murkove terenske raziskave vezane predvsem na Balkan, je pomembno prispeval tudi k preučevanju slovenskega ljudskopesemskega izročila. Njegovo delo je bilo predvsem organizacijsko in vodstveno; s slovensko ljudsko pesmijo se je aktivneje ukvarjal od leta 1905, ko je postal član in podpredsednik *Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi* (OSNP), po smrti Karla Štreklja pa njegov predsednik. Osebnostno se je močno zavzel za nakup fonografa in s pomočjo svojih mednarodnih strokovnih znanstev priskrbel potrebne informacije o uporabnosti fonografa za namene zapisovanja ljudskih pesmi, ponudbi aparatov ter njihovi ceni. Na podlagi lastnih in tujih pozitivnih izkušenj s fonografom je odločilno pripomogel k odločitvi, da je *Odbor za nabiranje slovenskih narodnih pesmi* kupil fonograf; prav s tem fonografom so leta 1914 nastali zgodovinski terenski posnetki ljudskih pesmi v Beli krajini.

MATIJA MURKO IN SLOVENSKI MUZEJI

Jože Hudales, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo,
Aškerčeva cesta 2, SI 1000 Ljubljana, joze.hudales@ff.uni-lj.si

Članek Matije Murka o češkoslovaški narodopisni razstavi iz leta 1895 v *Letopisu matice slovenske* gotovo sodi med tiste, ki so v slovenski etnologiji vzbudili največ zanimanja; bil je najbolj pogosto citiran med vsemi njegovimi spisi. V njem je Murko razvil izjemno sodoben etnološki raziskovalni program in hkrati muzeološki pristop, ki sta bila primerljiva s sodobnimi muzejskimi / etnološkimi trendi v Evropi in svetu. Različni slovenski avtorji so ob prikazih tega Murkovega članka v glavnem le ugotavljali, da njegova stališča »žal ni(so) naletela na ustrezen odmev« v narodopisni in slovenski muzealski stroki tistega časa.

V začetku 20. stoletja pa je med slovenskimi muzeji vendarle obstajala izjema – gre za mariborsko *Zgodovinsko društvo* in njegov muzej, ki je bil za javnost odprt leta 1909; v njem je bil zagotovo odločilen tudi vpliv Matije Murka (in njegovega članka) na ustanovitelje mariborskega *Zgodovinskega društva*. Matija Murko je marca 1903. leta sodeloval na ustanovnem zboru društva in že takrat so govorili o »narodopisnem muzeju« kot o eni izmed oblik društvenega delovanja.

V prispevku so na osnovi še nekaterih manj znanih in krajših Murkovih člankov iz obdobja po letu 1890 podrobneje predstavljeni Murkovi »muzejski razmisleki«, še zlasti pa njegovo sodelovanje z mariborskim muzejem pred prvi svetovni vojni, ko je bila etnologija v njem še posebej močno prisotna.

DOPRINOS MATIJA MURKA PROUČAVANJU CRNOGORSKE USMENE EPIKE

Novica Vujović, Fakultet za crnogorski jezik i književnost - Cetinje,
Vladike Petra I b. b., ME 81250 Cetinje, novica.vujovic@fcjk.me

Premda je Matija Murko, u skladu s ideologemama svojega doba, u svojim radovima iz oblasti proučavanja usmene književnosti upotrebljavao sintagmem »srpskohrvatska epika«, njegova u prvom redu terenska istraživanja nezaobilazna su za proučavanje usmenoga eposa nastalog na bosanskome, crnogorskome, hrvatskome i srpskome jeziku. Na primjeru njegove kapitalne dvotomne monografije *Tragom srpskohrvatske narodne epike*, u ovome radu nastojaćemo da osvijetlimo njegov udio u proučavanju crnogorske usmene epike.

JUŽNOSLOVANSKI KULTURNI PROSTOR IN MURKOVO DELO O ZGODOVINI JUŽNOSLOVANSKE HIŠE *ZUR GESCHICHTE DES VOLKSTÜMLICHEN HAUSES BEI DEN SÜDSLAWEN*

Herta Maurer-Lausegger, Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, Fakultät für Kulturwissenschaften, Institut für Slawistik,
Universitätsstraße 65–67, A 9020 Klagenfurt am Wörthersee/Celovec, Herta.Maurer-Lausegger@aau.at

Južnoslovanski kulturni prostor se nahaja na zgodovinsko pomembnem stičišču krščanskega Zahoda in islamskega Vzhoda. Odlikuje ga izjemna etnična in kulturna raznolikost, ki je sad zgodovinskega, kulturno-političnega, religijskega in socialno-ekonomskega razvoja. Najstarejša kulturna plast je grško-bizantinska, ki so se ji v srednjem in zgodnjem novem veku, z doseljevanjem neslovanskih ljudstev iz vzhodnih evrazijskih planot in z naselitvijo Slovanov, pridružile nove kulturne oblike. Po razdelitvi Rimskega cesarstva v dve polovici leta 395 po Kr. se je sčasoma izoblikovala grško-rimska kulturna meja, ki se je po usodnem razkolu Cerkve leta 1054 globoko zapisala v zgodovino. Oblast nad jugovzhodnimi predeli Evrope je od približno 16. stoletja dalje v teku zgodovine sčasoma prešla v roke Habsburžanov, Osmanov in Benečanske republike. Novo opredeljene meje so povzročile spremembe političnih, socialno-ekonomskih, družbenih in kulturnih razmer, ki so v medsebojni soodvisnosti izoblikovale spremenjene oblike načina življenja, z njimi pa tudi socialne norme, vrednote razmišljanja, šege in navade, ljudsko izročilo idr. Razumevanje geografskega prostora na stičišču kulturnih krogov, dveh krščanskih religij (katolicizem, pravoslavje) in islama, zahteva temeljito poznavanje zapletenih medsebojnih odnosov in strukturnih povezav, ki so sooblikovale tamkajšnjo duhovno in materialno kulturo. Opredeljevanje kulturnih con na južnoslovanskem območju je zapleteno in predmet številnih znanstvenih razprav. Vprašanju se posvečajo geografi, zgodovinarji, kulturni antropologi, etnologi, jezikoslovci idr. V referatu se osredinjam predvsem na običajno južnoslovansko hišo, njeno tipologijo in z njo povezanim inventarjem, ki jo dodatno razlagam z izbranimi primeri iz Murkovega dela o tradicionalni hiši južnih Slovanov. Murko obravnava temeljne izsledke slovanske strokovne literature, Meringerjevo raziskovalno delo o hiši v Bosni in Hercegovini, hišo Slovencev, razvoj hiše in ostalih gospodarskih poslopij vključno s planinsko arhitekturo, ognjišče, strokovno izrazje, germanizme, povezane s t. i. gornjenemško hišo; poseben tematski sklop je posvečen mizi južnih Slovanov.

MURKOVE LITERARNOZGODOVINSKE RAZISKAVE V PRAŠKEM OBDOBJU

Alenka Jensterle Doležal, Katedra jihoslovanských a balkanistických studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy,
Jana Palacha 2, CZ 116 38 Praha 1, alenka.dolezalova@ff.cuni.cz

Vsestranski literarni znanstvenik, slavist in folklorist Matija Murko (1861–1952) je najprej deloval na Dunaju, v Gradcu in Leipzigu, nato pa je po letu 1920 v novo nastali Češkoslovaški republiki nadaljeval primerjalne raziskave na področju slovanske literarne in kulturne zgodovine in nasploh slavistike. Tudi v zadnjem, tj. praškem obdobju svojega delovanja, ki je trajalo več kot trideset let, je ustvaril pomembne dosežke v slavistiki. Večino svojega dela je pisal v nemščini. Na Karlovi univerzi je ustvaril temelje za praško univerzitetno slavistiko (med letoma 1923 in 1931 je bil njen uspešen predstojnik), pozneje (med letoma 1932 in 1941), pa je vodil Slovanski inštitut (Slovanský ústav). Prav praško obdobje je bilo tudi eno izmed njegovih najbolj plodnih obdobj. Z uspešnim univerzitetnim in organizacijskim delovanjem v Pragi je oblikoval skupen slavističen prostor v Evropi.

V prispevku analiziram Murkovo temeljno delo iz njegovega praškega obdobja *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (Pomen reformacije in protireformacije za duhovno življenje južnih Slovanov). Glavna tematska izhodišča za to razpravo je Murko razvil že v nastopnem predavanju za profesorja *O předchůdcích ilyrismu. Sjednocení Jihoslovánů* (O predhodnikih ilirizma. Povezovanje južnih Slovanov), ki ga je 20. oktobra 1920 imel na Filozofski fakulteti praške Karlove univerze. Osredinjam se na pomen tega dela v Murkovem znanstvenem opusu. Navezujem se na Murkova predhodna znanstvena razmišljanja o literaturi južnih Slovanov in na njegove literarnozgodovinske in primerjalne študije. Predstavila bom Murkov interdisciplinarni metodološki pristop, ki poudarja raziskave kulturne zgodovine tega področja, pri tem pa opozarjam tudi na vprašanje neolirizma kot ideologije, ki je že prisotna v tem Murkovem delu. Referat bom zaključila z oceno tega dela za češko in evropsko slavistiko.

MATIJA MURKO MED SLOVENSKIM IN JUŽNOSLOVANSKIM LJUDSKIM PESEMSKIM IZROČILOM

Marjetka Golež Kaučič, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, Marjetka.Golez-Kaucic@zrc-sazu.si

Matija Murko je bil slovenski etnolog, slavist, etnograf, folklorist, ki je svoje raziskovalno zanimanje posvetil slovenskemu ljudskemu pesemskemu izročilu, mnogo bolj poglobljeno pa tudi srbskemu in hrvaškemu ljudskemu epskemu pesništvu, ki mu je priznal velik pomen. Na podlagi njegovega dela so se zanj začeli zanimati drugi raziskovalci, med njimi Milman Parry in Albert Lord. V knjigi *SerboCroatian Heroic Songs* (Cambridge & Belgrade, 1954) lahko preberemo, da Parry zasluže za to, da se je začel zanimati za t. i. južnoslovansko epiko, pripiše prav slovenskemu raziskovalcu, takratnemu profesorju na Univerzi v Pragi, ki ga je Parry srečal leta 1928, medtem ko je imel Murko serijo predavanj v Parizu na Sorboni. Parryja so Murkove raziskave, predvsem pa delo *La Poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle* (Paris, 1929) tako impresionirale, da je začel zbirati in preučevati ustno pesništvo in junaške epske pesmi »južnoslovanskih« narodov. Murko je vplival še na mnoge druge sodobne evropske in svetovne folkloriste (npr. v ZDA Miles Foley, J. D. Niles), saj je veljal za odličnega poznavalca epskega pesništva, govoril pa je tudi številne slovanske jezike. Nadaljevalci Murkovega dela so izhajali iz njegove realistično-pozitivistične metode raziskovanja ter terenskega dela, ki ga je leta 1924 in 1927 ter med letoma 1930 in 1932 opravil na področju od stare Srbije do Hercegovine in Črne Gore. Zelo odmevna je bila tudi njegova knjiga *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike 1, 2* (Zagreb 1951), v kateri je razložil glavna strokovna vprašanja ljudske epike in utrl pot srbskemu, hrvaškemu, črnogorskemu, bošnjaškemu (muslimanskemu) pesništvu, ki je tako postalo predmet raziskav svetovne folkloristike in literarne vede.

V prispevku predstavljam delo in pomen slovenskega raziskovalca »južnoslovanske epike« in slovenskega ljudskega pesništva, tako da ga soočam z novimi in sodobnimi folklorističnimi spoznanji; ugotavljam tudi Murkova raziskovalna razmerja med južnoslovansko epiko in slovenskim baladnim ustvarjanjem.

MATIJA MURKO KOT PREDHODNIK MILMANA PARRYA?

Blaž Zabel, Durham University, Department of Classics and Ancient History, North Bailey 38,
UK Durham, DH1 3EU, blaz.zabel@guest.arnes.si

Milman Parry, začetnik t. i. teorije ustnosti, je po svetu zaslovel s svojo znamenito tezo, da sta se oba Homerska epa razvila kot del ustnega izročila. To tezo je dokazoval na več načinov, med drugim tudi tako, da je skoraj leto in pol poslušal, snemal in intervjuval guslarje po različnih pokrajinah Kraljevine Jugoslavije. Kot je zapisal Parry sam, ga je za ta projekt navdušil prav Matija Murko. Ta je imel leta 1928 na pariški Sorboni serijo predavanj, ki so kasneje izšla pod naslovom *La Poésie Populaire Epique en Yougoslavie au début du XXe siècle*, prisostvoval pa je tudi Parryevemu zagovoru doktorske disertacije o epitetih v homerski epiki. Tam ga je osebno opozoril na lastne raziskave ustne književnosti južnih Slovanov, v sklopu katerih je tudi sam ugibal o ustni naravi homerskih epov. Tako se je Murko v akademskih krogih zapisal kot pomemben (in včasih kot spregledan) predhodnik znamenitega Milmana Parrya in njegove teorije ustnosti (*oral theory*) – teorije, ki je, tudi s pomočjo Parryevega učenca Alberta Lorda in t. i. harvardske šole ustnosti, postala ena izmed najpomembnejših in najodmevnejših usmeritev klasične filologije, primerjalne književnosti in literarne vede.

Namen mojega prispevka je natančneje preučiti odnos med Matijo Murkom ter Milmanom Parryem. Teme se lotevam s pomočjo analize arhivskega gradiva na univerzi Harvard. Jeseni 2018 sem preučil gradivo, predvsem osebno gradivo in korespondenco Milmana Parrya in Alberta Lorda, ki ga hranita arhiv Milmana Parrya ter glavni arhiv univerze Harvard. V prispevku predstavljam glavne ugotovitve te raziskave, razpravljam o dejanskih osebnih stikih med Murkom, Parryem in Lordom ter poskušam odgovoriti na vprašanje, ali je Murko res vplival na Parrya, kako je vplival nanj in do kakšne mere je zaznamoval harvardsko šolo ustnosti.

MURKOV JEZIKOVNI DELEŽ PRI AKTUALNIH VPRAŠANJIH SLOVENSKE SKLADNJE

Andreja Žele, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko,
Aškerčeva cesta 2, SI 1000 Ljubljana, andreja.zele@ff.uni-lj.si

Matija Murko je v za tisti čas aktualno in sodobno evropsko jezikoslovje posegel s svojo obsežno študijo o naslonkah in o lastnostih naslonskega niza v slovenščini; s to obravnavo se je lotil vprašanja besednega reda in z njim povezane aktualnostne členitve besedila. To pa so bistvene prvine v opisu skladenjskih lastnosti vsakega jezika.

Murkova razprava o naslonkah je temeljna in hkrati še vedno tudi najbolj kompleksna (zaenkrat najbolj vseobsegajoča in hkrati poglobljena) razvojno-opisna študija o slovenskih naslonkah. Zaradi izčrpnosti predstavitve, tako gradivne kot jezikoslovne, je bila in je verodostojen jezikoslovni vir za vse takratne in poznejše jezikoslovce. Zaradi naslonk in obsežnosti zajetega gradiva bi lahko bila tudi eno izmed izhodišč za preučevanje narečne skladnje. Iz Murkovih komentarjev med drugim lahko razberemo, kako so skladenjska vprašanja vzajemno povezana s prozodijo govora, zato poudarja vlogo govornega ritma; z govorjenim besedilom pa stopa v osredje tudi sporočevanjska perspektiva besedil.

SLOVENSKO, JUGOSLOVANSKO IN SLOVANSKO DANES IN NEKOČ – MED LOKALNIM, DRŽAVNIM IN GLOBALNIM

Hotimir Tivadar, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko,
Aškerčeva 2, SI 1000 Ljubljana, hotimir.tivadar@ff.uni-lj.si

Matija Murko je zelo pomemben slavist v najširšem pomenu, primerjalni slovstveni zgodovinar, etnograf, odličen poznavalec slovanske kulture v najširšem smislu. V slovenskem prostoru je bila v tistem času (po letu 1918) zelo prisotna diskusija o položaju slovenščine kot samostojnem jeziku, kar se v zadnjem času pozablja. Zavest o slovenščini kot samostojnem in polnopravnem slovanskem jeziku se je konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja šele vzpostavljala, čeprav je bila slovenščina po ustavi že priznana kot del skupnega »slovensko-hrvaško-srbskega« jezika prve Jugoslavije. Murko je s svojim delom (študij slavistike – jezika, literature in kulture) in življenjem bil živa priča zgodovinskim spremembam, ko se je iz Avstro-Ogrske v Jugoslavijo in Češko-Slovaško v vojnem in povojnem času soočal z vprašanjem in zavzemanjem za samostojnost slovenskega jezika. Samostojni slovenski jezik ni bil njegova najintimnejša izbira, če sodimo po znani njegovi izjavi, da bi »kot slavist imel raje čim manj slovanskih jezikov« (LZ 1922). To je bil čas, ko se je slovenščina še borila za samostojnost znotraj slovanskega, po letu 1918 predvsem jugoslovanskega prostora (prim. očitke separatističnega delovanja Sloveniji ob ustanovitvi Radia Ljubljana, 1928). Kot znanstvenik, ki je deloval v slovanskem svetu (od Rusije preko Zagreba do Prage), je bil vez med vzhodom in zahodom, kakor je tudi utemeljeval slovenstvo in slovensko kulturo, tudi s samostojnim jezikom. Ali je bil slovenski knjižni jezik tudi Murkov jezik, je verjetno predvsem retorično vprašanje. Bistveno vprašanje, ki si ga moramo zastavljati, pa je pravzaprav Murkov paradoks: zakaj se ni mogel jasno in v celoti odločiti za samostojni slovenski jezik, ki je takrat preko Pleteršnikovega slovarja in Levčevega pravopisa dobival jasno, kodificirano podobo? Ali je Murkova slovanska usmerjenost pogojena z Vrazovo izključenostjo iz (osrednje)slovenskega knjižnega jezika? Kako je z enotnostjo slovenskega knjižnega jezika in njegovo vključevalnostjo danes – ali je uresničen Toporišičev iz Breznika in Voduška izhajajoč osrednjeslovenski prestiž tudi danes sprejemljiv za neosrednje govorce? Kaj se lahko naučimo iz slovenske (ne)pokrajinske (ne)konfliktne knjižne situacije in praške dihotomije, v kateri je v času razcveta teorije knjižnega jezika živel tudi Matija Murko? Poznavanje zgodovinskega razvoja in tudi določenih zastranitev bo preprečila marsikateri nepotrební konflikt in neenotnost knjižnega jezika. Predvsem pa Murko predstavlja vez s Prago, ki je po letu 1918 postala večini Slovencev težje dostopna, a vseeno vplivna svetovna prestolnica. Vse do danes?

EPILOG IN MEMORIAM MATIJA MURKO DVAJSET LET POZNEJE

Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti,
Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana, marija.stanonik@zrc-sazu.si

Matija Murko je osebnost, ki zasluži vsestransko študijsko obravnavo v organizaciji simpozijev, kakor so npr. Obdobja na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ko se je zbralo na desetine znanstvenikov enkrat s področja jezikoslovja, drugič literarne zgodovine. Ob Matiji Murku bi se lahko srečali raziskovalci iz obeh vej in še slovstveni folkloristi – žal, ljubljanska slavistika s slovenistiko vred ni uvidela te edinstvene možnosti.

Leta 1998 je v Krakovu potekal svetovni slavistični kongres, s katerimi je začel ravno Matija Murko, »ob stoletnici smrti patriarha slavistike Josefa Dobrovskega«, ko je v Pragi leta 1929 organiziral I. kongres slovanskih filologov.

Leta 1998 je Slovanski inštitut Akademije znanosti Češke republike v Pragi praznoval 70-letnico obstoja; na koncu srečanja je bil s slovenske strani podan predlog za simpozij o Matiji Murku s sodelovanjem praškega inštituta, ljubljanske in mariborske univerze. Najbolj primerno se je zdelo leto 2002, ob 50-letnici Murkove smrti. Sprva je kazalo, da bi se simpozij o Matiji Murku lahko navezal na praznovanje 50-letnice obstoja Inštituta za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU v Ljubljani. Toda to stališče se je ohladilo ob dejstvu, da je bil predlog za omenjeni simpozij zamišljen interdisciplinarno. Od vsega začetka sem izhajala iz prepričanja, da slovenska etnologija Matiji Murku že daje ceno, ki mu gre, pač pa sem čutila velik primanjkljaj slovenske literarne vede in jezikoslovja. Murkov simpozij sem si predstavljala s sodelovanjem več ustanov, da bi o njem dobili bolj celostno podobo. Na Oddelku za slovanske jezike in književnosti se je zanj trudila v vlogi predsednice mednarodnega slavističnega kongresa v Ljubljani Alenka Šivic-Dular, vendar se simpozija o Matiji Murku v okviru *Obdobij* Ljubljani ni posrečilo izpeljati. Prav tako je padel v vodo načrt o simpoziju, ki bi ga organiziralo Slavistično društvo Maribor z mednarodno udeležbo in interdisciplinarnem konceptom z okrog 30 predvidenimi referenti. Matija Murko je v času obletnic rojstva (leta 2001) in smrti (leta 2002) doživel nekaj pozornosti, kljub temu pa sem se odpovedala nadaljnjemu aktivnemu prizadevanju za Murkov simpozij z interdisciplinarno zasnovo. Okoliščine zanj so dozorele šele s podporo II. razreda za filološke in literarne vede Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Vilko Novak in Slavko Kremenšek sta bila prepričana, da bi bilo za slovensko etnologijo čisto drugače poskrbljeno, če bi ob ustanovitvi slovenske Univerze leta 1919 Murko prišel v Ljubljano.